

**J.E. Lietuvos Respublikos Prezidentei daliai Grybauskaitei
Lietuvos Respublikos Seimo pirmininkui gerb. Viktorui Pranckiečiui
Lietuvos Respublikos Seimo frakcijoms
Lietuvos Respublikos Ministrui Pirmininkui gerb. Sauliui Skverneliui**

Kopijos:

**Europos Tarybos Žmogaus teisių komisarui
Europos žmogaus teisių asociacijai (AEDH)**

LIETUVOS ŽMOGAUS TEISIŲ ORGANIZACIJŲ IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

*dėl įstatymo projekto (XIIIP-535),
diskriminuojančio piliečius
tautiniu ir nacionaliniu pagrindu*

2017 m. gegužės 8 d.
Vilnius

2017 m. kovo 14 d. grupė intelektualų paskelbė reikalavimą nutraukti tariamą „tyčiojimąsi“ iš „konstitucinės ir istorinės teisės į vardą“ suteikiant teisę asmens dokumentuose svetimus asmenvardžius rašyti lotyniškojo pagrindo rašmenimis ¹. 2017 m. balandžio 4 d. grupė LR Seimo narių įregistravo Lietuvos Respublikos Vardų ir pavardžių rašymo dokumentuose įstatymo projektą (XIIIP-535, toliau - Projektas) dėl lietuvių kalbos raidyno papildymo *W, X* ir *Q* raidėmis.

Dalis Projekto iniciatorių yra LR Seimo senbuviai, ne pirmą kartą teikiantys įstatymo projektus, susijusius su konstitucinį valstybinės kalbos statusą turinčia lietuvių kalba. Prie jų prisijungė ir naujai išrinkti, su dideliais visuomenės lūkesčiais siejami, bet politinės patirties stokojantys Seimo nariai.

Todėl Lietuvos žmogaus teisių organizacijos atkreipia pastarųjų dėmesį į nepagrįstas ir nuolat pasikartojančias *kai kurių* politikų iniciatyvas pertvarkant asmenvardžių rašybą siaurinti valstybinės lietuvių kalbos vartojimą:

Teisė į pavardę painiojama su taisyklėmis

1. Teisės požiūriu nepagrįstas ir nelogiškas yra 2017 m. kovo 14 d. pavienių Lietuvos intelektualų reikalavimas nutraukti tariamą „tyčiojimąsi“ iš jų „konstitucinės ir istorinės teisės į vardą“:

a) Pirma, Lietuvos Respublikos Konstitucijoje (14 str.) yra įvirtinta nuostata, kad valstybinė kalba yra lietuvių kalba (jos rašybos pagrindą sudaro lietuvių kalbos

¹ <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/kreipesi-i-seima-ir-d-grybauskaite-laikas-baigti-25-metus-trunkanti-tyciojimasi-is-lietuvos-pilieciu.d?id=74042778>

abėcėlė), todėl nėra jokių požymių, kad būtų pažeidžiama minėtų intelektualų konstitucinė teisė rašyti savo vardus ir pavardes asmens dokumentuose valstybine kalba. Pažymėtina, kad Lietuvos Respublikoje valstybinis lietuvių kalbos statusas buvo nustatytas dar sovietmečiu². Šis statusas įtvirtintas ir 1990 m. kovo 11 d. priimtame Laikinajame Pagrindiniame Įstatyme³ ir Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, kuri buvo priimta 1992 m. spalio 25 d. referendume. Atkreipiamas dėmesys, kad Konstitucinis Teismas (KT) 1999 m. spalio 21 d. nutarime yra nurodęs, jog „konstitucinis valstybinės kalbos įtvirtinimas reiškia, kad lietuvių kalba yra konstitucinė vertybė ir nurodė, jog „*įrašų Lietuvos Respublikos piliečio pase rašymas valstybine kalba nepaneigia įvairioms tautinėms grupėms save priskiriančių piliečių teisės rašyti savo vardus ir pavardes bet kokia kita kalba, jeigu tai nesusiję su įstatyme nustatyta valstybinės kalbos vartojimo sritimi*“. Šis konstitucinis imperatyvas pakartotas ir 2004 m. gruodžio 13 d. bei 2009 m. lapkričio 6 d. KT nutarimuose. O 2007 m. gegužės 5 d. nutarime KT konstatavo, kad valstybinis kalbos statusas gali būti keičiamas tik referendumu.

- b) *Antra*, kreipimosi autoriai ne tik savo, bet ir kitų asmens vardo ir pavardės nuosavybę painioja su valstybės nustatytais vardų ir pavardžių rašymo taisyklėmis, kurios yra skirtingos visose ES valstybėse. Pažymėtina, kad visose ES valstybėse vardai ir pavardės asmens dokumentuose rašomi tų valstybių kalba ir nustatyta tvarka, todėl tariama „konstitucinė teisė į vardą“ reiškia akivaizdžią pretenziją turėti galią keisti suverenos ES valstybės nustatytas vardų ir pavardžių rašymo asmens dokumentuose taisykles. Minėtas pretenzijas jau ne kartą yra paneigęs Europos Žmogaus Teisių Teismas ir Europos Teisingumo Teismas.⁴

Tarpvalstybinių įsipareigojimų keisti lietuvių kalbos raidyną nėra

Sprendžiant iš politikų nuolat viešoje erdvėje kartojamų argumentų, kad Lietuva yra įsipareigojusi Lenkijos Respublikai įteisinti originalią tautinių mažumų asmenvardžių rašybą, tikėtina, jog Projektas yra skirtas būtent Lietuvos sutartiniams įsipareigojimas su Lenkijos Respublika įvykdyti. Tačiau atkreipiame dėmesį, kad nei Lietuvos valstybės vadovai, nei valstybės atstovai negalėjo duoti Lenkijos Respublikai tokių pasižadėjimų ar įsipareigojimų, kurie prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Jeigu ir būtų kokių nors asmeninių valdžios atstovų įsipareigojimų Lenkijos Respublikos vadovams, jie niekada nebuvo vieši, juolab nebuvo LR Seimo ratifikuoti, todėl jie yra antikonstituciniai ir *de jure* negaliojantys. Tokių įsipareigojimų nėra ir Lenkijos-Lietuvos sutartyje (joje asmenvardžius įsipareigojama rašyti tik „pagal skambesį“).

Projektas diskriminuoja tautines mažumas

² Lietuvos Respublikoje valstybinis lietuvių kalbos statusas buvo nustatytas 1989 m. sausio 25 d. Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos prezidiumo įsaku „Dėl Lietuvos TSR valstybinės kalbos vartojimo“.

³ 1990 m. kovo 11 d. priimtame Laikinojo Pagrindinio Įstatymo 7 straipsnyje: „Valstybinė Lietuvos Respublikos kalba yra lietuvių kalba“.

⁴ 2011 m. gegužės 12 d. Teisingumo Teismo sprendimas byloje *Malgožata Runevič-Vardyn, Lukasz Wardyn prieš Vilniaus miesto savivaldybės administraciją, Lietuvos Respublikos Teisingumo ministeriją, Valstybinę lietuvių kalbos komisiją, Vilniaus miesto savivaldybės administracijos Teisės departamento Civilinės metrikacijos skyrių*.

Projekto autorių iniciatyva keisti lietuvių kalbos abėcėlę nėra toliaregiška nei ekonominiu, nei politiniu požiūriu, nes pakeisdama lietuvių kalbos abėcėlės vartojimą asmens dokumentuose, valstybė privalės skirti didelius finansinius išteklius gyventojų registro, socialinės, sveikatos apsaugos, teisinės bei teisėtvarkos ir kitų duomenų bazių pertvarkai. Politiniu požiūriu Projektas trumparegiškas, nes diskriminuoja kitas tautines grupes, o tai neabejotinai sukirsintų Lietuvos tautinės mažumas ir kurstytų piliečių nesantaiką.

Žmogaus teisių požiūriu Projektas pažeidžia Lietuvos rusų, ukrainiečių, žydų, gudų, kurių vien tik Vilniaus krašte gyvena per 30 tūkstančių, teises. Tai, kad Projektu numatoma plėsti lietuvišką raidyną tik lotyniško pagrindo rašmenimis vienos tautinės mažumos naudai, nepaneigia galimybės kitoms tautinėms grupėms reikalauti analogiškų teisių ir sau.

Projektas pažeidžia:

- a) Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 26 str. nuostatas, kad „visi žmonės yra lygūs įstatymui ir turi teisę į vienodą, **be jokios diskriminacijos įstatymo apsaugą. Šiuo atžvilgiu įstatymas turi drausti bet kokią diskriminaciją ir užtikrinti visiems vienodą ir veiksmingą apsaugą nuo diskriminacijos rasės, <...> kalbos, religijos, politinių arba kokių nors kitokių pažiūrų, tautinės <...> ar kokio nors kito požymio pagrindu.**“
- b) Tarptautinio ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių pakto 2 str. 2 dalis taip pat įpareigoja <...užtikrinti, kad šiame Pakte išdėstytos **teisės bus įgyvendinamos be jokio diskriminavimo dėl <...> tautybės <...> ar dėl kokio nors kito požymio.**
- c) Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 14 straipsnis nurodo, kad „**Naudojimasis šios Konvencijos pripažintomis teisėmis ir laisvėmis turi būti garantuojamas be jokios diskriminacijos dėl <...> kalbos <...>, priklausymo tautinei mažumai <...> ar kitokio statuso.**“
- d) Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencijos 4 str. nuostatą, kad <...šalys įsipareigoja garantuoti tautinėms mažumoms priklausantiems asmenims teisę į lygybę prieš įstatymą ir vienodą įstatymo teikiamą apsaugą. Šiuo požiūriu draudžiama bet kokia tautinėms mažumoms priklausančių asmenų diskriminacija>.

Taigi tarptautinės teisės normos draudžia bet kokią piliečių diskriminaciją **nacionaliniu ar tautiniu pagrindu.** Vienos tautinės grupės išskirtinumas bus vertinamas kaip privilegijų įtvirtinimas kitų tautinių grupių atžvilgiu, arba pastarųjų diskriminacija.

Lietuvos žmogaus teisių organizacijoms nekyla abejonių, kad Projektu neįmanoma pasiekti deklaruojami tikslų, o Lietuvoje gyvenančių tautinių mažumų santykiai šalyje neabejotinai pablogės.

Nepagrįsti Projekto lūkesčiai

Klaidinantys Projekto autorių teiginiai Aiškinamajame rašte, jog papildomų raidžių lietuvių kalbos abėcėlėje būtinybė kyla dėl to, kad Lietuvai tapus Europos Sąjungos, NATO ir kitų tarptautinių organizacijų nare, daugėja Lietuvos piliečių, kurie sudaro santuokas su kitų valstybių piliečiais ir įgyja nelietuviškos formos pavardes, kad tokiose santuokose gimstantiems vaikams, turintiems teisę į Lietuvos pilietybę, būtina užtikrinti galimybę asmens tapatybę patvirtinančiuose dokumentuose asmenvardžius (pavardes) rašyti autentiška forma (lotyniško pagrindo rašmenimis).

Atkreipiame dėmesį:

- a) Pastaraisiais metais **į ES šalis atvyko daugiau kaip 2 mln. migrantų, tačiau nė viena valstybė** dėl padidėjusios migracijos ir pagausėjusių vietos gyventojų santuokų su kitataučiais **nemėgino ir, turimais duomenimis, neketina keisti savo valstybinės kalbos rašmenų.**
- b) Nėra nė vieno Europos Sąjungos teisės akto, kaip nors ribojančio lietuvių kalbos vartojimą Lietuvoje. Atvirksčiai, ES teisėje pabrėžiama, kad *kultūrų ir kalbų įvairovė yra didelė Europos vertybė*, kurią reikia puoselėti ir ugdyti.
- c) Lietuvos Respublikos **Konstitucija neįgalina** valstybinės lietuvių kalbos vartojimo ir jos pagrindo (abėcėlės) **keitimą sieti su emigracija**, šalies **demografijos pokyčiais, naryste įvairiose tarp nacionalinėse sąjungose** ir kt.
- d) Lietuvos piliečio santuokoje su kitataučiu (te) ir toje santuokoje gimusio vaiko vardo ir pavardei užrašyti autentiškai nepakanka lotyniško pagrindo rašmenų. Tad akivaizdu, jog daugelio mišrioje santuokoje esančių asmenų pavardžių Lietuvos Respublikos asmens dokumentuose bus neįmanoma įrašyti autentiška forma (*pvz., Gawroński, Kuryłowycz, Władysław Niedźwiedźki, Jan Otrębski, Słoński. Vokiečių kalboje raidės v [f] ir w [v], žymi skirtingus garsus. Be to, lenkiškos lotyniškų raidžių samplaikos yra ne dvi raidės, o pavienių garsų ženklai*).⁵ Iš to darytina išvada, kad Projekto autorių pagrindinis tikslas nėra svetimvardžių rašymas asmens dokumentuose autentiška forma (to padaryti dažnai neįmanoma), o galimai kiti tikslai, kurių Projekto autoriai nedeklaruoja.

2. Atkreipiame dėmesį, kad Lietuvos įstatymų leidėjas turi pakankamai informacijos apie pasiteisinsią svetimvardžių rašybos asmens dokumentuose praktiką kaimyninėje Latvijoje (*svetimi asmenvardžiai originalo kalba rašomi papildomame paso lape arba antroje tapatybės kortelės pusėje. Be to papildomai reikalaujama tautybę įrodyti dokumentais*). Šios praktikos nepaneigė ir jos atitikimą tarptautinėms žmogaus teisių normoms pripažino Europos Žmogaus Teisių Teismas.

Todėl Lietuvos žmogaus teisių organizacijų nuomone, valstybės vadovams prasminga atsižvelgti į Valstybės saugumo departamento 2017 m. balandžio 3 d. „Grėsmių nacionaliniam saugumui vertinimą“ ir pasidomėti:

- a) Kodėl Lietuvoje vengiama perimti asmenvardžių rašybos asmens dokumentuose Latvijos Respublikoje patirtį.
- b) **Kodėl Projektu siekiama patenkinti** viešą 2017 m. kovo 14 d. **pavieniu intelektualų reikalavimą**, dauguma kurių nėra valstybinės lietuvių kalbos specialistai (*fotomenininkai, solistai, architektai, teatrologai, lenktynininkas ir kt.*), bet akivaizdžiai vengiama svarstyti alternatyvų **69 tūkst. šalies piliečių inicijuotą** svetimvardžių rašybos asmens dokumentuose įstatymo projektą (Talka už Lietuvos valstybinę kalbą)⁶.

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

⁵ Aldona Paulauskienė, 2017 04 14, www.pozicija.org

⁶ <https://www.facebook.com/talkakalba/>

Todėl Lietuvos žmogaus teisių organizacijos konstatuoja:

1. Valstybinės lietuvių kalbos statusas yra ypatinga konstitucinė vertybė ir gali būti keičiamas tik referendumu (Konstitucijos 148 str. 2 d.)⁷
2. Jokie ES teisės aktai neriboja lietuvių kalbos vartojimo Lietuvoje ir neįpareigoja keisti jos vartojimo taisyklių. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2011 m. gegužės 12 d. sprendime Runevič-Vardyn byloje (Nr. C-391/09) nurodoma, kad kompetentingoms valdžios institucijoms taikant nacionalinės teisės aktus nedraudžiama atsisakyti pakeisti Sąjungos piliečio, turinčio kitos valstybės narės pilietybę, santuokos liudijimą, santuokos liudijimuose vieno iš savo piliečių vardą ir pavardę pagal kitos valstybės narės rašybos taisykles, atsisakyti pakeisti bendrą Sąjungos piliečių sutuoktinių pavardę, kuri įrašyta vieno iš šių piliečių kilmės valstybės narės išduotuose civilinės būklės aktų liudijimuose laikantis tos valstybės rašybos taisyklių ir kt.⁸
3. Europos Žmogaus Teisių Teismas (EŽTT) ne kartą nagrinėjo skundus dėl pavardžių rašybos ir atmetė reikalavimus nacionalinių valstybių piliečių pavardes asmens dokumentuose rašyti ne valstybinėmis kalbomis. Pvz., 2004 m. gruodžio 7 d. EŽTT byloje Mentzen (Mencena) prieš Latviją nagrinėjo pareiškėjos skundą dėl pavardės transkripcijos latviškais rašmenimis: Latvijos pilietė, ištekėjusi už Vokietijos piliečio Mentzen reikalavo latviškame pase jos pavardę rašyti vokiškai Mentzen, tačiau Latvijos valdžios įstaiga išdavė pasą pagal latvių kalbos reikalavimus įrašyta sugramatinta pavardės forma Mencena (peticijos Nr. 71074/01). Šioje byloje EŽTT pabrėžė, kad valstybinė kalba yra viena pagrindinių konstitucinių vertybių, tokių kaip šalies teritorija, santvarka, vėliava.⁹ Todėl klaidinantys yra tiek atskirų politikų, tiek ir kai kurių visuomeninių organizacijų (Europos žmogaus teisių fondo¹⁰) reikalavimai įteisinti asmens dokumentuose originalią tautinių mažumų asmenvardžių rašybą.
4. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje ir tarptautiniuose žmogaus teisių dokumentuose yra įtvirtinta imperatyvi nuostata, draudžianti bet kokią piliečių diskriminaciją, įskaitant tautiniu ir nacionaliniu pagrindu.
5. Lietuvos Respublikos Vyriausiasis administracinis teismas pastaruoju metu dviejuose savo sprendimuose nurodė, kad yra tik vienas būdas spręsti kitos šalies piliečių autentiškos rašybos perkėlimą į Lietuvos Respublikos piliečių asmens dokumentus – tai tokių įrašų kitos šalies kalba įrašymas Lietuvos Respublikos piliečio paso **kitų įrašų skyriuje**, o ne jais pakeičiant įrašą valstybine kalba.

Atsižvelgdamas į tai, kas išdėstyta Todėl Lietuvos žmogaus teisių organizacijos rekomenduoja:

⁷ Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 5 d. nutarimo motyvuojamosios dalies III skyriaus 16 punktas.

⁸ http://eur-lex.europa.eu/legal-content/lt/TXT/PDF/?uri=uriserv%3AAOJ.C_.2011.194.01.0004.01.LIT

⁹ <http://lrv-atstovas-eztt.lt/search?q=Mentzen+%28Mencena%29>

¹⁰[http://lt.efhr.eu/download/ATASKAITA%20C5%BDmogaus%20teisi%C5%B3%20C4%AFgyvendinimas%20Lietuvoje%202012-2013%20m.%20\(Tautini%C5%B3%20ma%C5%BEum%C5%B3%20teis%C4%97s%20Lietuvoje\).pdf](http://lt.efhr.eu/download/ATASKAITA%20C5%BDmogaus%20teisi%C5%B3%20C4%AFgyvendinimas%20Lietuvoje%202012-2013%20m.%20(Tautini%C5%B3%20ma%C5%BEum%C5%B3%20teis%C4%97s%20Lietuvoje).pdf)

1. Vengiant galimų konfliktų nacionaliniu ir tautiniu pagrindu, nekelti vienos tautinės grupės teisių virš kitų - nė viena tautinė grupė negali būti laikoma geresne ar blogesne, aukštesne ar žemesne už kitas.
2. Siūlyti LR Seimo nariams atšaukti įregistruotą įstatymo Projektą (XIIP-535). Tuo atveju, jei nebūtų pasiektas bendras sutarimas dėl Projekto atšaukimo, siūlyti tautinių konfliktų eskalavimui nepritariančius Seimo narius atšaukti savo parašus, o jei Projektas bus svarstomas - jį atmesti balsuojant prieš.
3. Teikti LR Seimui svarstyti alternatyvų Piliečių iniciatyvinės grupės „Talka už Lietuvos valstybinę kalbą“ inicijuotą svetimvardžių rašybos asmens dokumentuose įstatymo projektą, kuriame vardai ir pavardės nevalstybine kalba Lietuvos piliečių asmens dokumentuose galėtų būti rašomi papildomų įrašų puslapyje arba kitoje tapatybės kortelės pusėje (šiam projektui pritaria 69 tūkst. šalies piliečių). Atkreipiame dėmesį, kad šis projektas įgyvendintų Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo sprendimus, ir piliečiams, kurie asmens dokumentuose nori išsaugoti asmenvardžių formą ir kitos šalies kalba, nereikėtų kiekvienu atveju kreiptis į teismą.

Lietuvos žmogaus teisių koordinavimo centras

Lietuvos žmogaus teisių gynimo asociacija

– ROMUALDAS POVILAITIS

Lietuvos žmogaus teisių asociacija

– VYTAUTAS BUDNIKAS

Piliečių gynybos paramos fondas

– STASYS KAUŠINIS

Lietuvos Helsinkio grupė

– STASYS STUNGURYS

Nepartinis demokratinis judėjimas

– KRESCENCIJUS STOŠKUS

*Nurodytų asmenų pritarimą pareiškimui tvirtinu:
Lietuvos žmogaus teisių gynimo asociacijos pirmininkas*

Romualdas Povilaitis